

Budapest zsidósága a centenárium előtt

Budapest városa nagy lelkesedéssel készül centenáriuma-nak megünneplésére. Kiadványokat és kiadványsorozatokat szerkesztenek, kiállítások fogják bemutatni a főváros történetének száz évét.

Buda, Pest és Óbuda 100 évvel ezelőtt egyesült, de a városok területén működő hitközségek, — mint tudjuk, — megtartották önállóságukat és a főváros területén egészen 1950-ig külön pesti, budai, óbudai és kőbányai hitközség működött, és önálló hitközségei voltak a peremvárosoknak is.

A centenárium ennek ellenére a fővárosban működő hitközségek története felé fordítja figyelmünket. A budai zsidók története nagyon messzire nyúlik, hiszen már a XIII. században élt zsidó sírköve került elő Buda területéről. Az óbudai zsidókról szóló adatok valamivel későbbiek, de a XV. századból származó iratok már említik az Óbudai Hitközség nevét. De, hogy Pesten — noha itt-ott volt zsidó lakosa régebben is, — még nincsen kétszáz éve, hogy megkezdődhetett a zsidók tényleges letelepedése —, bizonyára meglepő a történelemmel nem foglalkozó olvasó előtt.

Büchler Sándor Keszthely volt tudós főrabbija megírta a budapesti zsidók történetét. Adatainkat részben az ő művéből, részben múzeumok anyagából vettük.

1727-ben, amikor a zsidók összeírása folyt, Pest városa büszke hangú nyilatkozatában közölte, hogy területén nem lakik zsidó. Néhány évvel később, 1735-ben, egy újabb összeírás idején pedig üresen küldték vissza az összeírási táblázatot. Pestnek tehát zsidó lakosa még mindig nem volt. Utoljára 1773-ban közölte a város, hogy zsidómentes.

De a zsidóknak, ha nagyon lassan is, mégis csak sikerült letelepedniük Pesten. Ennek a letelepedésnek első államása az volt, hogy néhány óbudai zsidó lehetőséget kapott arra, hogy a pesti vásárokon árúshassanak. Reggel átjöttek Óbudáról és este vissza kellett menniük, mert a városba aludni még tilos volt számukra. Igen ám, de ezeknek a vásáros zsidóknak enniük is kellett és természetesen kóser kosztot. Már a hatvanas években engedélyezte a város, hogy az országos vásár idején, — 16 napon át, — működhessen kóser kosztot főző vendéglő. Ez azonban hamarosan nem volt elég. Voltak átutazó zsidók, peres ügyeik miatt Pesten tartózkodni kényszerült zsidók, ezeknek is kellett enniük. A pesti zsidóság történetének nagy napja 1783 május 27-e, amikor a helyhatóság megengedte, hogy vásár idején túl is működhetik rituális vendéglő a városban.

De előfordul és nem is egyszer, hogy ezek az átutazó, vagy Pesthez kötött zsidók telen érkeznek a városba. A Duna zajlott, este nem volt mód átjutni a másik partra, ahol megszállniuk szabad volt. Attól, hogy működhetett állandóan kóser vendéglő Pesten, már csak egy lépés volt, — igaz, hogy nagyon nagy lépés —, hogy a vendéglő mellett apró fogadó is működhetett. Voltak, tehát már zsidók, akik megszállhattak Pesten.

Mindabban, hogy így, lépésről-lépésre sikerült a zsidóknak a lábukat Pesten megvetni, természetesen döntő szerepe volt II. József uralomra jutásának. A zsidók iránti türelme meg kellett, hogy változtassa Pest város hatóságainak mereven elzárkozó magatartását.

Így történt. Amikor a pesti zsidókat 1787-ben ismét összeírták, lélekszámuk 114 volt.

A pesti zsidóság története tehát elkezdődött. Voltaképpen a hitközség története is 1787-ben kezdődött, ámbár szervezet még nem volt, sőt a „hitközség” kifejezés használata még több évtizeden át tilos volt. De laktak már zsidók Pesten és ezeknek megvoltak a vallási szükségleteik is. És ugyanúgy, ahogy előzőleg harcolni kellett a rituális kifőzéért, a kóser hús árusíthatóságáért, majd azért, hogy az éjszakát is Pesten tölthessék el, most azért kellett küzdeniük, hogy imaházuk lehessen, hogy a halottaikat pesti földbe temethessék, majd, hogy saját temetőjük lehessen és, hogy rabbit választhassanak.

Múzeumunkban őrizzük az Óbudai Hitközség ez időből származó iranyagát. Nem kevesebb, mint 45 irat foglalkozik az első pesti rabbi választása és működése körüli zavarokkal.

Az első pillanatban meg kell mondanunk, hogy ez a harc a zsidók, az óbudai és a pesti zsidók belső ügye volt. Ezuttal nem hatóságokkal kellett harcolniuk, hanem egymásközt békétlenkedtek és a hatóságokra legfeljebb annyiban tartozott az ügy, hogy igazuk bizonyításáért mind két fél sűrűn kereste fel a különböző hivatalokat.

Az óbudaiak híres rabbija ez időben az a Münz Mózes, akinek az óbudai temetőben lévő sírjához még ma is zarándokolnak a zsidók. Nagyon kemény, nagyon harcias, nagyon konzervatív egyéniség volt. Véleménye szerint a pesti zsidóság az óbudai gyülekezetből szakadt ki, — ami valóban igaz is —, tehát ő a rabbija volt híveinek is, ha azok át is költöztek Pestre. A számukban egyre növekvő pesti zsidók egy része előtt nem szimpatikus Münz személye és külön-

ben is önállóságot: saját rabbit szeretnének. 1796-ban meg is választják Wolf Löwiter Boskowitzot rabbijukul. Münz azonban, akiről más vonatkozásban is tudjuk, hogy rendkívül harcos ember volt, ebbe egyáltalán nem egyezett bele és megkezdte a küzdelmet Boskowitz ellen. Ez a harc nagyon sok szálon indult meg. Először a pesti zsidókkal szeretett volna kiegyezni, de ez nem sikerült. Ekkor a hatóságokhoz fordult. Beadványt készített a főispánhoz és azt bizonyította, hogy amikor őt Óbuda rabbivá választotta, a pestiek is őt ismerték el rabbinak. A későbbiekben a király őt vármegyei főrabbinak nevezte ki, tehát automatikusan Pest rabbija is egyben. Az Óbudai Hitközség beadvánnyal fordult Pest város tanácsához is, közbenjárást kértek Boskowitz ellen és Münz hatáskörének érvényesítéséért is. A vármegye közbenjárását is kérték. A pesti zsidók sem maradtak adósok, ők is beadványokat szerkesztettek és ezekben kifejtették, hogy tisztelik és szeretik Boskowitzot, nem akarnak tőle megválni, Münz csak békétlenséget és állandó zavart okoz. Erre Münz a pesti mézárosokat és fogadósokat fenyegeti meg, hogy amennyiben a kóserség fölött nem ő gyakorolná a felügyeletet, akkor visszavonja, hogy a húst, az ételeket valóban kósernek ismerjék el.

A szenvedélyes és hosszú vita vége furcsa ítélet: a kamara úgy dönt, hogy Boskowitz az egyedüli rabbija Pest zsidóságának. Ugyanakkor a helytartóság egy mondvacsinált megokolással elmozdítja Boskowitzot az állásából, és kimondja, hogy a pestiek válasszanak maguknak új rabbit, bárkit, — kivéve Münz Mózesét, akinek a tevékenységi körét Óbudára korlátozza.

Ugyanebben az évben a pesti zsidók berendezik első állandó imaházukat a volt Orczy-házban és betöltik üres rabbiállásukat azzal a Wahrmann Izráellel, akinek működése idején már valóban hitközséggé, sőt nagy hitközséggé válik a Pesti Izraelita Hitközség.

Dr. Benoschofsky Ilona

ÚJ ÉLET
Budapest

1972 APR 1